

Op (zoek naar) ganzenvoeten

door Bram Schenkeveld

Er zijn van die soortengroepen in onze Nederlandse flora waar de beginnend florist liever omheen loopt, omdat er zoveel gelijkende soorten zijn. Om er een paar te noemen: gele composieten, witte schermbloemigen en groene schijngrassen als russen, biezen en zeggen. En als je dan als groentje toch een poging doet, stuit je al snel op eigenschappen die fluïde blijken of zelfs met een goede loop nauwelijks te onderscheiden.

1 Zeldzame zeegroene ganzenvoet

Aan het strand.
© Marieke Postma

Toch kan het heel bevredigend zijn om op het goede moment de koe bij de horens te vatten. Voor de zeggen (*Carex spec.*) bijvoorbeeld is dat de meimaand. De stinzenplanten, in Culemborg vooral in de Plantage te bewonderen, zijn dan wel klaar. De beginnend florist kan dan zijn aandacht verleggen naar de verschillende zeggensoorten, in Culemborg vooral te vinden langs de waterkant en in de natte houtopstanden van het Beesdse en Culemborgse Veld. In de flora begint de sleutel van de zeggen met of het vruchtbeginsel twee of drie stempels heeft. En als die hobbel eenmaal genomen is, ontvouwt zich een wereld die in Nederland veel soortenrijker is dan die van bijvoorbeeld de orchideeën.

Pioniersoorten

Afgelopen september is ons, de Plantenwerkgroep van de NVWC, bij toeval een soortgelijk terrein in de schoot geworpen. We gingen naar de Heesseltsche waarden voor de laatste bloeiende stroomdalgraslandplanten, maar troffen op de drooggevalle oever van de Waal een grote verscheidenheid aan pioniersoorten van de amarantenfamilie, waartoe na moleculair onderzoek naar de genen (APG III-systeem) sedert 2009 ook de Ganzenvoetfamilie wordt gerekend. Bekende vertegenwoordigers zijn cultuurgewassen als quinoa, spinazie, zeekraal en alle bietsoorten.

Deze familie bestaat vooral uit pioniersoorten, eenjarige die profiteren van tijdelijk gunstige omstandigheden. Ze houden van warmte en stikstof en kunnen zoute en droge omstandigheden goed verdragen. Stengels en bladeren hebben een vlezige bouw of een dichte witschilferige beharing. Ze verbruiken ook minder water bij de fotosynthese. Het zijn zogenaamde C4-planten.

Groene frutsels

Het zal niemand verbazen dat steeds meer vertegenwoordigers van deze familie vanuit het zuiden Nederland bereiken.

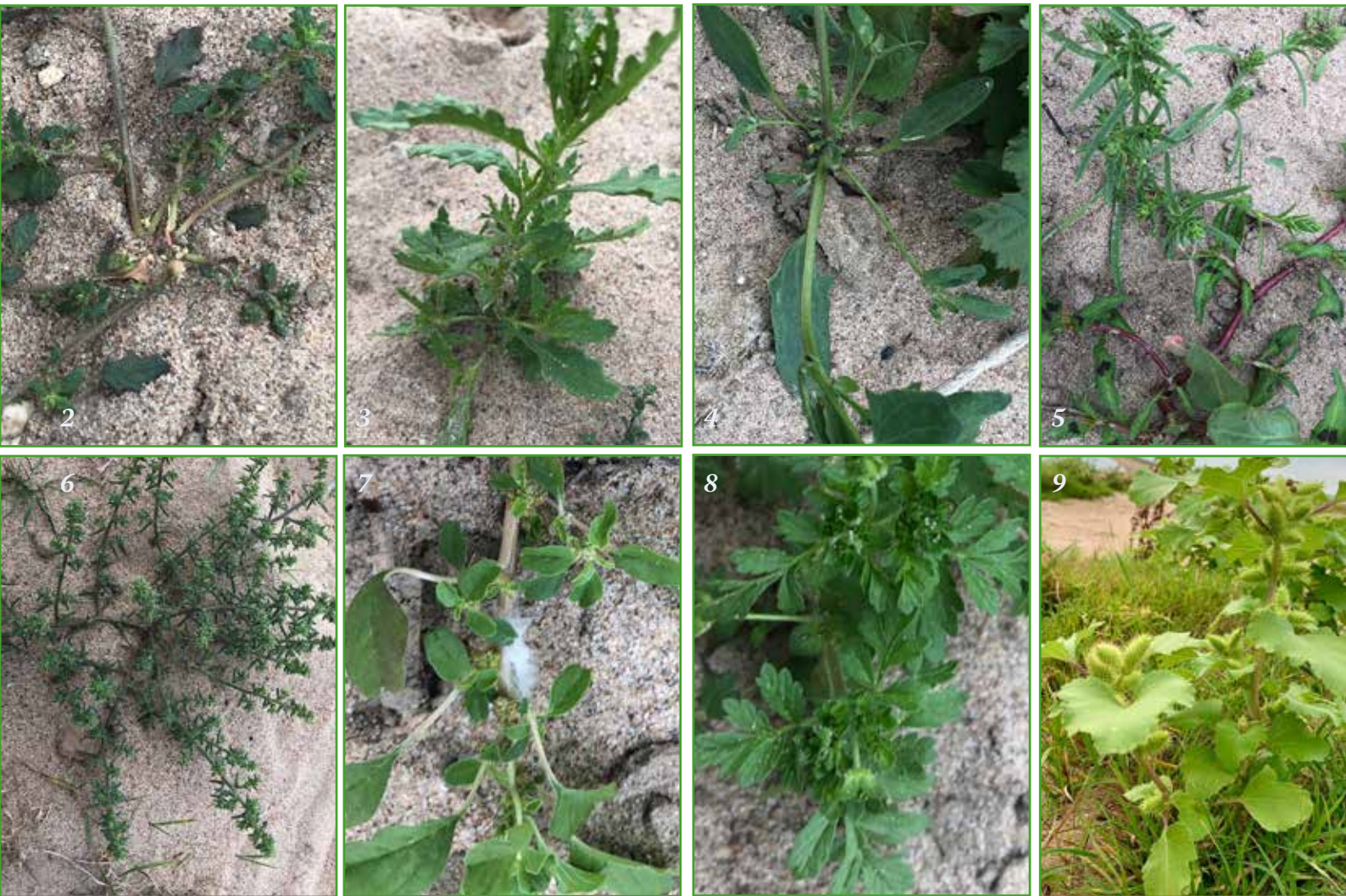
De bloemen van deze familie zijn veelal onooglijke groene frutsels, de vruchten bruine korreltjes. In de Nederlandse flora worden daarom vooral vegetatieve kenmerken gebruikt om de soorten te onderscheiden. Maar makkelijk op naam te brengen zijn ze niet. We zijn die avond dan ook niet verder gekomen dan 300 m vanaf ons vertrekpunt, het theehuis River Lounge aan de Steenfabriek in Heesselt. Dat lag niet alleen aan de soortenrijkdom, maar ook aan de tijd die het kostte om ze op naam te brengen.

Om te beginnen troffen we de 'usual suspects' als melganzenvoet en uitstaande melde. Melganzenvoet kun je overal in Nederland waar de bodem geroerd is aantreffen. Uitstaande melde is al beperkter in haar/zijn voorkomen, maar komt ook over heel Nederland als akkeronkruid voor. Aan de bladeren van deze soort kun je overigens goed zien waarom de familie naar ganzenvoeten is vernoemd. Een eerste zeldzamere soort was de vondst van zeegroene ganzenvoet. De verspreiding hiervan beperkt zich in Nederland tot het rivier- en zeeleigebied. De bladeren hiervan lijken al helemaal niet meer op ganzenvoeten.

Zeer geurig

Dat doen de bladeren van twee andere soorten, die we vervolgens troffen, ook niet. De bladeren van liggende ganzenvoet en welriekende ganzenvoet lijken meer op die van een zomereik. Beide behoren tot het geslacht van de beklierde ganzenvoeten (*Dysphania*), waarvan vertegenwoordigers pas sinds kort in Nederland opduiken, overigens geheel op eigen kracht. Beide neofyten zijn net als druif-

langs de Waal

2 liggende ganzenvoet, 3 welriekende ganzenvoet,
4 uitstaande melde, 5 smal vlieszaad, 6 stekend longkruid,
7 kleine majer, 8 liggende ganzerik (foto's Bram Schenkeveld)
en 9 grote stekelnoot (foto Marieke Postma).

kruid, de derde vertegenwoordiger van dit geslacht in Nederland, zeer geurig en karakteristiek voor strandjes langs de Waal. Of hun geur grazers aantrekt of juist afstoot, is niet bekend.

In het land van herkomst Mexico wordt welriekende ganzenvoet gebruikt om het eten te kruiden. Het blijft dus onduidelijk of de zaadverspreiding via de ganzenmaag of gekleefd aan de ganzenvoet gaat.

Weer van een heel ander geslacht maar wel lid van de familie is smal vlieszaad. Ook deze soort is Nederland binnengekomen via de Rijn. Smal vlieszaad is een zogenaamde stepperoller (tumble weed). Bij het rijpen van het zaad verkleurt de plant naar rood, droogt in tot een bol en wordt aan het eind van het groeiseizoen meegevoerd door de wind om elders een nieuwe standplaats te vinden. In de Nederlandse situatie echter rot ondanks de 'global warming' de plant onder de gesel van de herfstregens al weg voordat-ie kan gaan rollen. Wij troffen de plant nog fris en groen.

Hoogtepunt

Het hoogtepunt van de avond was de vondst van stekend loogkruid. Deze halofyt is buiten het kustgebied heel zeldzaam in Nederland. De plant is dus zouttolerant en bevat veel kalium en oxaalzuur. Om die reden werd de plant in het verleden geoogst en na droging verbrand. De alkalische as werd gebruikt in de glasindustrie en om mee te logen.

Als toetje ten slotte troffen we kleine majer, de enige echte amarant van de soorten van die avond en in tegenstelling tot veel nieuwkomers van dit geslacht (*Amaranthus*) al eeuwen in Nederland. De soort werd vroeger ook wel als groente verbouwd, maar is verdrongen door andere bladgroentes als spinazie en postelein.

Al met al was onze avond aan de Waal heel vruchtbaar en ook buiten de ganzenvoeten vonden we bijzondere soorten als liggende ganzerik en grote stekelnoot. Deze verrassing smaakt naar meer en nodigt uit om ook langs onze eigen Lek op zoek te gaan. De strandjes langs de Lek zijn overigens wel veel smaller en vallen ook veel minder vaak droog. De gestuwde Lek zal qua pioniersoorten minder divers zijn dan de vrij stromende Waal. In dit enkele geval wint Tiel het van Culemborg.

Esdoorn ganzenvoet

Als allerlaatste wil ik, eigenlijk buiten de orde van dit verhaal, met trots melden dat er in Culemborg toch wel nog een bijzondere ganzenvoet voorkomt en wel esdoorn ganzenvoet. Deze soort is tamelijk zeldzaam en makkelijk te onderscheiden vanwege de bladvorm, die lijkt op die van Noorse esdoorn. De soort staat op open, zonnige, warme, vochtige, voedsel- en stikstofrijke plaatsen. In Culemborg komt-ie voor als onkruid in moestuinen zoals die van Kees van de Vate aan de Waldeck Pymontdreef en die van ondergetekende achter het weeshuis. Waarschijnlijk heeft-ie een grotere verspreiding in onze contreien, maar net als alle ganzenvoeten zal 'ie makkelijk over het hoofd gezien worden door zijn weinig spectaculaire uiterlijk.

Ja ganzenvoeten zijn tamelijk onopvallend, zitten zo'n beetje allemaal in dezelfde opportunistische ecologische niche, maar hebben toch allemaal een eigen verhaal over oorsprong, uiterlijk en specifieke standplaatsen en toepassing. 🐦